

การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
รายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
Management According To Itthipada 4 to Develop Learning
Achievement for Buddhist Subject of the 1st Secondary Students

พระจีระวัฒน์ สกยปุตโต (ผาใต้)¹ ชวาล ศิริวัฒน์² นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ³
PharJeerawat Sakkayaputto (Phatai), Chaval Siriwat, Niwes Wongsuwan

บทคัดย่อ (Abstract)

การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงทดลองขั้นต้น มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 รายวิชาพระพุทธศาสนา 2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 รายวิชาพระพุทธศาสนาและเพื่อเสนอแนะข้อมูลการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 3. เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา, กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1 จำนวน 1 ห้องเรียน นักเรียน 25 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาพระพุทธศาสนา โดยได้กำหนด จำนวน 2 แผน และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้อตามหลักอิทธิบาท 4 จำนวน 30 ข้อ ผลการวิจัยดังกล่าว พบว่า 1. ผลการศึกษาการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา พบว่าการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรักในการเรียนรู้ หรือมุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักพัฒนาตนเองให้ถึงความสำเร็จ มีอยู่ 4 ข้อ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ มีความชื่นชอบความสนใจ ประารถนาที่จะเรียนรู้สิ่งนั้น ๆ ให้ได้ผลงานที่ดีและมีคุณภาพ วิริยะ งานทุกอย่างจะสำเร็จได้เพราะมีความเพียรพยายาม ความเพียรนั้นจะต้องเกิดจากความพอใจ คือ ความพยายามทำงานเมื่อได้รับงานที่มอบหมายให้จัดตะ มีความรอบคอบและความ

Received: 2021-09-16 Revised: 2021-10-12 Accepted: 2021-10-18

¹ สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Department of Social Studies Teaching, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya
University. Corresponding Author e-mail: sairoong.bub@mcu.ac.th

² คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Faculty of Education,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Faculty of Education,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

รับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายให้ วิมังสา หมั่นทบทวนและตรวจสอบงานที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้มีความสมบูรณ์ต่องานที่ทำ ยิ่งๆ ขึ้นไป 2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา คะแนนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 12.60 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 2.082 คะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 24.32 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 3.105 เมื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า หลังเรียนมีคะแนนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

คำสำคัญ (Keywords): การจัดการเรียนรู้; อิทธิบาท 4; ผลสัมฤทธิ์

Abstract

This research were: 1. to study teaching according to Threefold training case Thai derivation. The group learning were social religions and culture and History of Thai subject of the 1st secondary students Prea Piriyalai School Prea province. 2. To compare achievement for pre-test and post-test. learning by using process learning according to Threefold Training case Thai derivation. The group learning were social religions and culture and History of Thai subject of the 1st secondary students Prea Piriyalai School Prea province, the implements for this research were as, lesson plan History of Thai unit 3 case Thai derivation by using process learning according to Threefold Training and paper test for achievement learning management History of Thai according to Threefold Training of secondary students level ½ Prea Piriyalai School Prea province amount 30 points. The results of the research work were as follows: 1. Result from studied by using according to Threefold training case Thai derivation. The group learning were social religions and culture and History of Thai subject of the 1st secondary students Prea Piriyalai School Prea province had found that, learning management according to Threefold training can develop and cultivate students have concentrate for learning have discipline both physical and speech. They have behavior for working group and set their works by systemically, then well known their works and punctually as teacher set. They were harmony for work and regulations in group study research and intention to get knowledge. They have ability to practice for learning knowledge by themselves. They were all groups brave for speaking thinking acting and then, they can get succeed the purpose as teacher had set. 2. Comparisons result achievement from pre-test and post-test. by using process learning according to Threefold training case Thai derivation. The group learning were

social religions and culture and History of Thai subject of the 1st secondary students Prea Piriyalai School Prea province had found that, post-test higher than pre-test by statistics significance as .05 that consistent with set hypotenuses.

Keyword: Management; Four Rddhippada; Achievement

บทนำ (Introduction)

ปัจจุบันประเทศไทยเป็นหนึ่งในอีกหลายประเทศที่ต้องการพัฒนาระบบการศึกษาให้เท่าทันนานาประเทศ ซึ่งเห็นได้จากการที่นักเรียนในแต่ละโรงเรียน มักจะต้องมีครูสอนพิเศษ หรือการเรียนเสริมอยู่เสมอหลังเสร็จชั่วโมงเรียนปกติในวันราชการ ในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ แสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้นหรือความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพของนักเรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชานั้น ๆ หรือเพื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัยในฝันของครอบครัว ซึ่งการเรียนเสริมแต่ละครั้งอาจต้องใช้เวลาไม่น้อย ยิ่งหากเป็นโรงเรียนดังหรือ คอร์สสอนของอาจารย์ที่มีชื่อเสียงด้วยแล้วอาจต้องใช้ค่าเรียนที่สูงมาก ซึ่งสำหรับนักเรียนที่มีผู้ปกครองฐานะปานกลางอาจลำบากในเรื่องของทุนที่จะนำมาใช้ในส่วนนี้ ทั้งที่จริงแล้วนักเรียนทุกคนควรได้รับการศึกษาที่เต็มที่อยู่อย่างเท่าเทียมกัน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ได้กำหนดให้กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระที่ 4 เป็นวิชาที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ วัฒนธรรมดำรงชีวิตได้อย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงตามยุค สมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความเปลี่ยนแปลง และมีคุณธรรมสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองที่ดีของสังคมไทยและสังคมโลก กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติ ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ อิทธิพลของสภาพแวดล้อม ที่มีผลต่อการดำรงชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคม ปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เป็นพลเมืองที่รับผิดชอบ มีความสามารถทางสังคม มีความรู้ มีทักษะ และมีคุณธรรมเพื่อเกิดค่านิยมที่เหมาะสม มุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดความเจริญก้าวหน้าด้านความรู้ โดยจะให้ความรู้แก่ผู้เรียนด้านเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอดและหลักการสำคัญในสาขาวิชาต่าง ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2555 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับ ผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการ ปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจ ในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของ

ประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถ พัฒนา ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ (พระราชบัญญัติการศึกษา, 2542)

ซึ่งการเรียนรู้ของมนุษย์นั้นหากมีความพอใจ หรือความสนใจในเรื่องเรื่องนั้น ๆ เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จะทำให้สามารถเรียนและเข้าใจในเนื้อหาได้อย่างเต็มศักยภาพและเป็นธรรมชาติ เพราะจะมีความขยันเอาใจใส่เป็นเครื่องมือในการเอาชนะอุปสรรคในการเรียน หรือปัญหาต่างๆ เมื่อผู้เรียนมีความสนใจและความเอาใจใส่แล้วแล้วหมั่นพิจารณาทบทวนในเรื่องนั้น ๆ ก็จะทำให้เข้าใจชัดเจนมากยิ่งขึ้นๆ ทำให้การเรียนรู้ในรายวิชาต่าง ๆ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ตนสนใจนั้น ก็จะมีผลสัมฤทธิ์ที่เห็นผลได้ชัด ซึ่งวิธีการเรียนรู้ดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสั่งสอนเหล่าพระสาวกใช้บำเพ็ญหรือกระทำตามเพื่อให้สำเร็จลุล่วงในสิ่งอันตนปรารถนาและชอบธรรมแล้ว

ในหมวดการศึกษาสาระที่ 1 ศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม มาตรฐานการเรียนรู้ได้กำหนดไว้ว่า นักเรียนรู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญศาสนา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข นักเรียนเข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษา พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 รายวิชาพระพุทธศาสนา เรื่องวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้มีเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของวันสำคัญต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความพอใจ หรือความสนใจนำหน้าโดยฝึกผู้เรียนให้เรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

จากประสบการณ์ด้านการสอนของผู้วิจัยและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับอาจารย์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาท่านอื่น ตัวผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างอ่อน ถึงอ่อนมาก อีกทั้งผู้เรียนยังขาดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ขาดการฝึกทักษะการแก้ปัญหาและการให้เหตุผล ขาดการฝึกคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ส่วนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนส่วนใหญ่ยังขาดความรับผิดชอบ ขาดความกระตือรือร้น ไม่ตรงต่อเวลา และไม่ชอบแสดงความคิดเห็นกับผู้อื่น จากสาเหตุดังกล่าวการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาจึงไม่ประสบความสำเร็จทั้งด้านการพัฒนาองค์ความรู้และคุณลักษณะที่พึงประสงค์หรือพฤติกรรมของผู้เรียน ดังนั้นเพื่อให้การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาบรรลุเป้าหมาย อาจารย์ผู้สอนจะต้องศึกษาว่ามีแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิธีใดที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม เกิดทักษะจากการฝึกปฏิบัติ และเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์กับตัวผู้เรียน

จากความสำคัญของปัญหาและเหตุผลที่สะท้อนความสนใจดังกล่าว ผู้ศึกษาในฐานะเป็นครูผู้สอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1 และยังมีความสนใจที่จะใช้หลักกรรมอิทธิบาท 4 มาทดลองใช้ กับการเรียนการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาผู้เรียนเชิงคุณธรรม จริยธรรม กับนักเรียนในชั้นดังกล่าว เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยความกระตือรือร้นในรายวิชานี้ผ่านกระบวนการสอนแบบบูรณาการหลักกรรม ทำให้ผู้เรียนได้รับทางความรู้และคุณธรรมสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objective)

1. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา
3. เพื่อเสนอแนะข้อมูลการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงทดลองขั้นต้น (Pre-Experimental Research) โดยใช้วิจัยแบบหนึ่งกลุ่มทดลองก่อนเรียน – หลังเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1 จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวนนักเรียน 25 คน ได้มาโดยการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามสภาพความเป็นจริง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 รายวิชาพระพุทธศาสนา โดยได้กำหนด จำนวน 2 แผน และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 จำนวน 30 ข้อ เป็นแบบทดสอบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก โดยการสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือ ทั้ง 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการสร้างและการหาคุณภาพแผนการจัดการเรียนรู้ และขั้นตอนการสร้างและการหาคุณภาพแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

เมื่อนักเรียนกลุ่มตัวอย่างได้รับการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 รายวิชาพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงนำผลมาดำเนินการโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองทั้งก่อนเรียนและหลังจากที่ได้เรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 รายวิชาพระพุทธศาสนา

2. วิเคราะห์แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ก่อนเรียนกับหลังเรียน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป (Excel) ซึ่งมีการหาค่าเฉลี่ย, ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน, และค่า T-Test

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชายที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2 ห้องเรียน จำนวนนักเรียน 50 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชายที่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1 ปีการศึกษา 2563 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวนนักเรียน 25 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบทดสอบในการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 ที่ปรับแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของคู่มือการจัดการเรียนรู้ และแบบทดสอบการเรียน แล้วนำผลการตรวจสอบมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC หาค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) ความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ (Reliability) หาค่าวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียน (Pre-test) และ (Post-test) มีค่า IOC = 1.00

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบน (S.D.) วิเคราะห์หาค่าคุณภาพของเครื่องมือ ตรงตามเนื้อหา โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง IOC ความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) ความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ (Reliability) และ วิเคราะห์หาค่า t-test

ผลการวิจัย (Research Results)

การวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลศึกษาการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรักในการเรียนรู้ หรือมุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักพัฒนาตนเองให้ถึงความสำเร็จหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ทางแห่งความสำเร็จหรือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ มีอยู่ 4 ข้อ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ มีความชื่นชอบความสนใจ บรรารณาที่จะเรียนรู้สิ่งนั้นๆ ให้ได้ผลงานที่ดีและมี

คุณภาพ วิริยะ งานทุกอย่างจะสำเร็จได้เพราะมีความเพียรพยายาม ความเพียรนั้นจะต้องเกิดจากความพอใจ คือ ความพยายามทำงานเมื่อได้รับงานที่มอบหมายให้จิตตะ มีความรอบคอบและความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายให้ วิมังสา หมั่นทบทวนและตรวจสอบงานที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้มีความสมบูรณ์ต่องานที่ทำ ยิ่งๆ ขึ้นไป

2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา คะแนนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 12.60 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 2.082 คะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 24.32 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 3.105 เมื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา หลังเรียนมีคะแนนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ข้อเสนอแนะข้อมูลการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา

1. คุณครูควรสร้างฉันทะ คือ ความพอใจในการเรียนรายวิชาให้เกิดขึ้นกับนักเรียนเป็นลำดับแรก
2. คุณครูควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเพียรพยายามในการค้นหาความรู้ ความเข้าใจ ในเนื้อหาวิชาโดยผ่านกิจกรรมกลุ่ม
3. คุณครูควรนำเทคนิคด้านเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีความสนใจและเปลี่ยนบรรยากาศในการเรียนการสอน

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

การวิจัยเรื่องการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา สามารถอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. การใช้การจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาพระพุทธศาสนา เป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ได้จริง ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้มีคุณภาพและนำไปสู่ความสำเร็จเพิ่มมากขึ้น เพราะการเรียนรู้จำเป็นต้องประกอบด้วย ฉันทะ ความพอใจความรักในการเรียนรู้ วิริยะ ความเพียรพยายาม จิตตะ ความเอาใจใส่ในสิ่งที่เรียนรู้ วิมังสา การประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข ซึ่งทำให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ ผู้เรียนได้ความรู้และมีความสุขในการ

เรียนซึ่งสอดคล้องกับ **พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตฺโต)(2546)** ได้ให้ความหมายว่า อธิธัมมา 4 ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จมี 4 อย่าง คือ ฉันทะ มีความพอใจ มีใจรัก คือ พอใจที่จะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจกรรมหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่น ประกอบหมั่น กระทำสิ่งนั้น ด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอย จิตตะ เอาใจฝึก ฝึก คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น แปลให้ง่ายตามลำดับว่า “มีใจรัก พากเพียรทำเอาใจฝึก ฝึกใช้ปัญญาสอบสวน” และสอดคล้องกับ **จารุมาศ เรื่องสุวรรณ (2548)** ได้กล่าวว่า หลักอธิธัมมา 4 เป็นหลักแห่งการประกอบการงานใด ๆ ให้สำเร็จประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจและรักที่จะทำในงานนั้น ๆ วิริยะ คือ ความพากเพียรในการทำงานอย่างไม่ย่อท้อจนงานสำเร็จ จิตตะ คือ การตั้งใจทำงานหมั่นตรวจตรางานอยู่เสมอเอาใจใส่ในสิ่งที่ทำไม่เอาใจไปคิดในเรื่องอื่น วิมังสา คือ การคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับงานที่ทำ ใช้สติปัญญาคิดใคร่ครวญข้อดีข้อเสีย และปรับแก้ อย่างมีเหตุผล

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า หลักอธิธัมมา 4 เป็นธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จมี 4 อย่าง คือ ฉันทะ มีความพอใจ มีใจรัก ทำด้วยใจรัก มิใช่สักว่าทำให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่น ประกอบหมั่น กระทำสิ่งนั้น ด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน จิตตะ เอาใจฝึก ฝึก คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง คิดใคร่ครวญข้อดีข้อเสีย และปรับแก้ อย่างมีเหตุผล และเมื่อนำมาใช้ประกอบในการเรียนการสอนแล้วได้ผลจริง

2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ตามหลักอธิธัมมา 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา คะแนนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 12.60 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 2.082 คะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 24.32 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 3.105 เมื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้การจัดการเรียนรู้ตามหลักอธิธัมมา 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา หลังเรียนมีคะแนนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ การจัดการเรียนรู้อย่างนี้นั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูปลัดศักดิ์ มหาวิโร (โกศลสุภวัฒน์) (2560)** ได้วิจัยเรื่อง “การใช้หลักอธิธัมมา 4 เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดบางเตย เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัย พบว่า ว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีการใช้

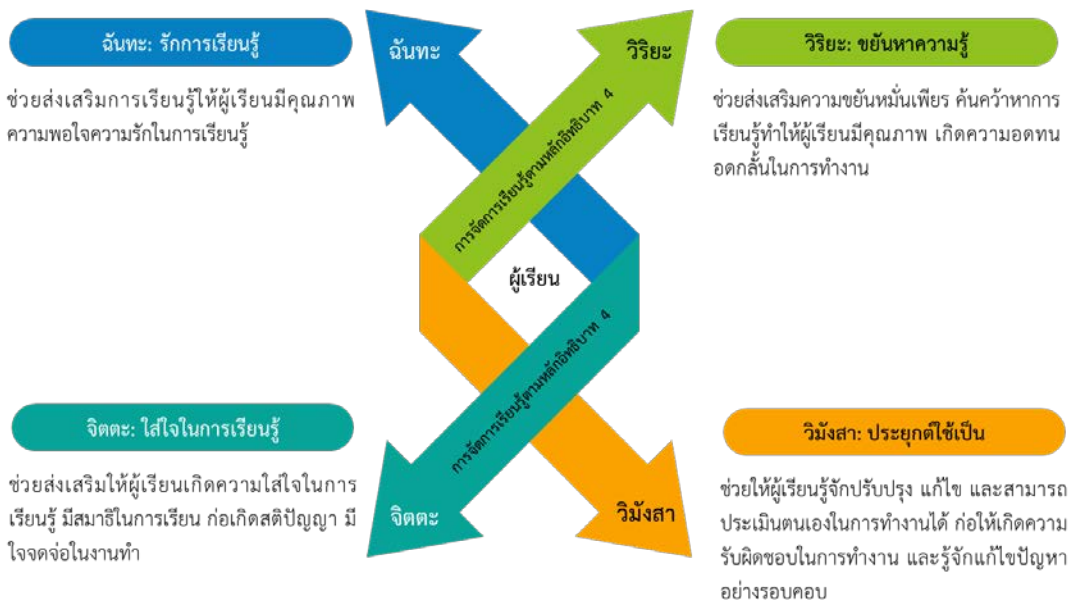

หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านความประพฤติ ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว และด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านการศึกษา นักเรียนสามารถทำงานนำและมีความพอใจพอใจที่จะทำงานกลุ่มร่วมกับผู้อื่นได้ และพยายามตั้งใจเรียนในทุกรายวิชาเสมอด้านความประพฤติ นักเรียนมีกตัญญูรู้คุณของครูอาจารย์ เพียรพยายามประพฤติปฏิบัติตนให้สมการเป็นนักเรียน ด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว นักเรียนเคารพเชื่อฟังบิดามารดา พอใจในสิ่งที่บิดามารดา อบรมสั่งสอนในทางที่ดีที่ควรอยู่ในระดับมาก และด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน นักเรียนรักและภาคภูมิใจในโรงเรียนของตน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สมพร อินทรพาเพียร (2559)** ได้วิจัยเรื่องผล “การปรับใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า การปรับใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสันป่าตองวิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่” ในภาพรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ประเด็นการมีความปรารถนาจะศึกษาเล่าเรียนพอใจและภาคภูมิใจที่ได้เรียนหนังสือมากที่สุด รองลงมาเป็นด้านวิมังสาเตือนตนในการศึกษาเล่าเรียน เมื่อพิจารณาโดยละเอียด พบว่า ประเด็นการศึกษาเล่าเรียนจนกว่าจะสำเร็จมากที่สุด และด้านวิริยะเพียรพยายามในการเรียน เมื่อพิจารณาโดยละเอียด พบว่า มีความเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียนมากที่สุด ด้านจิตตะ เอาใจฝึกฝนต่อการศึกษาเล่าเรียน เมื่อพิจารณาโดยละเอียด พบว่า ประเด็นเกี่ยวกับเอาใจใส่ต่อการศึกษาเล่าเรียนมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สถิต รัชปต์ (2559)** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษาคฤหัสถ์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด” พบว่า นักศึกษา ได้ประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการเรียนดังนี้ด้านฉันทะ ในการเรียนทุกครั้งจะเริ่มต้นด้วยการขอในเนื้อหาวิชาที่เรียนก่อนเพื่อให้การศึกษาเล่าเรียนมีความสุขสนุกสนาน ศึกษาถึงข้อสงสัยเนื้อหาวิชาที่เรียนค้ำถึงเป้าหมายที่ตนเองต้องการ คือความสำเร็จการศึกษา ไม่มีอคติต่อครูผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้น และสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อสถาบันของตนเอง เมื่อมีความชอบใจแล้ว ความเพียรพยายาม ก็จะทำให้ตนเองประสบความสำเร็จตามที่ตนเองตั้งใจไว้ก็คงไม่ยากเกินไป ด้านวิริยะ ในการสร้าง ความเพียรพยายามในสิ่งที่ตนเองกำลังกระทำนั้น จะต้องทำตนเองให้มีความขยันหมั่นเพียร มีความกระตือรือร้นในเนื้อหาวิชาที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการศึกษาเล่าเรียนมากที่สุด ไม่ทิ้งหรือทอดทิ้งกลางคันทั้งที่ไม่รู้ว่าตนเองทำเต็มที่แล้วหรือยัง เข้าเรียนสม่ำเสมอตรงต่อเวลา ไม่ชักช้าเอาเปรียบเพื่อนร่วมชั้น คนอื่นๆ หากมีการงานเป็นกลุ่มก็ทำงานช่วยเหลือกันแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ไม่เกียจคร้านในการศึกษาเล่าเรียน ด้านจิตตะ มุ่งเน้นในเรื่องของการศึกษาอย่างเต็มความสามารถ หรือเต็มศักยภาพที่ตนมี เอาใจใส่และจดจ่ออยู่กับเนื้อหาวิชาที่เรียนในระหว่างที่อาจารย์บรรยาย เอาใจใส่ที่จะปฏิบัติตามกิจกรรมใดๆ ที่จัดขึ้นอย่างเต็มอกเต็มใจ ไม่ละทิ้งหน้าที่ หรือเลือกที่ชอบหรือไม่ชอบในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่เพื่อนร่วมชั้น จะฝึกหัดด้านสมาธิอยู่เสมอๆ มีจิตใจที่แน่วแน่มีสติตั้งใจและจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ตนเองกำลังกระทำ สร้างความผ่อนคลายควบคู่กับการศึกษาด้วย

องค์ความรู้จากการวิจัย (Research Knowledge)

ผลจากการศึกษาพบว่า องค์ความรู้จากการวิจัยในรายวิชาพระพุทธศาสนาโดยการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ได้จริง ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้มีคุณภาพและนำไปสู่ความสำเร็จเพิ่มมากขึ้น เพราะการเรียนรู้นั้นต้องประกอบด้วย ฉันทะ: รักการเรียนรู้ ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีคุณภาพ ความพอใจความรักในการเรียนรู้ วิริยะ: ขยันหาความรู้ ช่วยส่งเสริมความขยันหมั่นเพียร ค้นคว้าหาการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพ เกิดความอดทน อดกลั้นในการทำงาน จิตตะ: ใส่ใจในการเรียนรู้ ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความใส่ใจในการเรียนรู้ มีสมาธิในการเรียน ก่อเกิดสติปัญญา มีใจจดจ่อในงานทำ วิมังสา: ประยุกต์ใช้เป็น ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักปรับปรุง แก้ไข และสามารถประเมินตนเองในการทำงานได้ ก่อให้เกิดความรับผิดชอบในการทำงาน และรู้จักแก้ไขปัญหาย่างรอบคอบ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นแผนภาพองค์ความรู้ไว้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 การจัดการเรียนรู้ตามหลักอริยบท 4 ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนควรจัดเตรียมเนื้อหาที่จะทำการสอนให้ดีและครอบคลุมเนื้อหาสาระการเรียนรู้ เพื่อป้องกันความผิดพลาดในการสอน

1.2 ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรให้นักเรียนมีอิสระในการทำกิจกรรมและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพราะเป็นการสร้างความรู้ที่คงทนให้เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียน

1.3 จัดทำแบบวัดผลประเมินผลทางการเรียนนั้น ต้องวัดผลประเมินผลตามสภาพความเป็นจริง เพื่อเป็นการสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่อผู้เรียนที่ดีสืบต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทวิจจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรนำการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น แล้วนำผลการเรียนมาเปรียบเทียบกันในแต่ละกลุ่มสาระว่ามีจุดเด่นจุดด้อยอย่างไร

2.2 ควรนำการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ

2.3 ควรมีการศึกษาประเมินผลความพึงพอใจของครูและของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเป็นการนำผลการประเมินมาเป็นแนวทางในการแก้ไข และพัฒนากระบวนการสอนให้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง (References)

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาการศึกษาศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- จารุมาศ เรืองสุวรรณ. (2548). *การสังเคราะห์แบบจำลองการสอนวิชาชีพช่างตามหลัก อิทธิบาท 4 ของพลทหารในส่วนสนับสนุนกองบัญชาการกองทัพบก*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ ศึกษบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระครูปลัดศักดิ์ มหาวิโร (โกศลสุภวัฒน์). (2560). *การใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้*. วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (2546). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรม มิกจำกัด.
- สถิต รัชปต์ย์. (2559). *การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักศึกษา คฤหัสถ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยร้อยเอ็ด.
- สมพร อินทรพาเพียร. (2559). *การปรับใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเรียนของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 6*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาหลักสูตร และการสอน. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.